

**"İslâm Felsefesinin Özgünlüğü" Sempozyumunun (8-9 Kasım
2006) Özgünlüğü**

Doç. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA*

İslâm Felsefecileri Derneği'nin 8-9 Kasım'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yunus Emre Konferans Salonu'nda, "*İslâm Felsefesinin Özgünlüğü*" Sempozyumu, dört oturumda gerçekleştirildi. Öncelikle sempozyum kapsamında Türkiye'deki İlahiyat Fakültelerinde bulunan İslâm Felsefesi alanındaki uzmanları bir araya getirmek gibi meşakkatli ve külfetli bir organizasyonu başarıyla nihayete erdiğinden dolayı, Prof. Dr. Hayrani Altıntaş, Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar ve diğer tüm A.Ü. İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi alanındaki hoca ve arkadaşları kutlamak gerekir.

Sempozyum iki gün içerisinde dört oturum şeklinde düzenlendi. Açılış konuşması, tasavvuf ve Türk düşünce tarihinde önemli eserleri bulanan Prof. Dr. Hayrani Altıntaş tarafından yapıldı.

Birinci oturum; İslâm filozofları, özellikle de Gazâlî ile ilgili çalışmalarını tanıyan Prof. Dr. İ. Agah Çubukçu başkanlığında, Batı bilim ve felsefesiyle İslâm bilim ve felsefesi arasındaki ilişkiler konusundaki ilgi çeken çalışmalarını bilinen Prof. Dr. Mehmet Bayrakdar'ın "*İslâm Felsefesinin Özgünlüğü Meselesi*" isimli kapsamlı ve üzerinde düşünülmesi gereken tebliğinin sunumuyla başladı.

M. Bayrakdar, İslâm felsefesinin özgünlüğünü, insanlık tarihindeki düşüncelerin, özellikle de Yunan felsefesinin ne kadar özgün olduğu sorusunu sormakla tartıştı. Bu kapsamda şu düşünceler öne çıktı:

Genel olarak Batılı fikir ve düşünce tarihçileri '*İslâm Felsefesinin özgün olmayan bir düşünce*' olarak kabul ediyorlar. Peki dünyadaki hangi düşünce özgündür. Batılıların bu düşüncesi, Meşşâî ekolü göz önünde bulundurularak ortaya konulmuştur.

Yunan düşüncesi ne kadar özgündür?

Yunan düşüncesinin temelinde Hind'den Fenike'ye Mısır'a kadar olan bölgelerin düşünceleri bulunmaktadır. Nitekim bu hususu, Eflatun '*Ey Yunanlılar, siz Mısır'daki matematik karşısında çocuksunuz.*' sözleriyle ifade etmiştir. Bu kapsamda Eflatun'un Mısır'da bir çilehanedeki rahiple görüşmesi unutulmamalıdır.

---

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi (bacetinkaya@hotmail.com).

Logos nazariyesini, Yunanlılar, Babil ve Fenike'den almışlardır. Bununla birlikte İskender'in İran'ı almasıyla, Yunan felsefesinin zirve ismi, Aristo, Avesta üzerine bir şerh yazmıştır.

Bunun yanında Yeni Eflatunculuğun kurucusu Amonius Saccas, Hindistan'dan Yunanistan'a göç etmiş bir Hindlidir.

Dolayısıyla bütün düşünceler birbirini etkilemiştir. Bu bağlamda tarihte başka düşünceden etkilenmemiş bir düşünce yoktur.

İslâm Felsefesine gelince, bu felsefe eklektik deniliyor. İki tür eklektisizm vardır: Doktriner eklektisizm, Yaratıcı Eklektisizm.

Doktriner Eklektisizm: Bir üst bakış açısıyla felsefecilerin birbirine zıt olan düşünceleri bir araya getirip keşfetmektir.

Yaratıcı Eklektisizm: Zeki insanların çağın ihtiyaçlarına göre oluşmuş düşünceleri toplayıp eritme anlayışıdır. Eflatun, Aristo, Fârâbî gibi.

İslâm filozofları, o kadar orijinal eserler vermişlerdir ki, örneğin; Descartes'in *Metafizik Düşünceler*'inin yazarı bilinmese, onun Gâzâlî'ye ait bir eser olduğu zannedilir.

Yine Meşşâiler, Aristo'nun dört nedeni kabul etmişlerdir. Ancak İslâm filozofları, sıralamayı değiştirmişlerdir. Onlar; İlk Nedeni, Fâil Neden'i başa almışlardır.

Diğer taraftan İslâm filozofları, çalışmalarında vahyi dikkate almışlardır. Bununla birlikte onların özgünlüğü, bilim felsefesinde olmuştur. Aristo düşüncesi, tümdengelim yöntemini benimserken, Birunî ve İbn Heysem tümevarımsal (istikraî) bilim anlayışını kabul ederler. Bu anlamda Birunî, Yunan bilim felsefesini çocuksu bulur. (Bayrakdar, burada Milli Eğitimde, zaman gündeme gelen tümdengelim yöntemiyle okuma-yazma öğretilmesini eleştirdi.)

Batılılar, İslâm'la karşılaştıktan sonra aklılaşmaya başladılar. Onların daha önce ortaya koydukları, kutsal kitapların tefsir ve şerhlerinden başka bir şey değildir.

Müslümanlar olmasaydı, Eflatun ve Aristo'nun isimleri bilinmeyecekti. Onlar aklî düşünceden o kadar çekiniyorlardı ki, Aristo'nun ismini, bir Hıristiyan azizinin ismiyle değiştirerek kullanmışlardır.

İslâm felsefesinin özgünlüğü, doğal akli kullanması ve ona yer vermesidir.

Descartes'dan itibaren, Batılı düşünürler kaynaklarını zikretmiyorlar.

Şu olay, Batılı filozofların özgünlüklerini ortaya koyması açısından önemli bir tespiti ortaya koymaktadır:

Descartes'a geliyorlar, "Bu Pascal, 12 yaşında bütün matematik problemlerini çözüyor" diyorlar. O da "bunların kendisine ait olmadığını, başka bir yerden aşırıldığını" söylüyor. Gerçek ise şudur: Pascal'ın babası avukattir. O, İslâm düşüncesini Latince çevirilerinden okuyor.

İslâm Felsefesinin özgünlüğünün diğer bir niteliği, hikayeye az yer vermesidir. Bundan dolayı Yunan edebiyatına ait hiçbir eser İslâm dünyasında çevrilmemiştir.

İslâm dünyası, zihin ve zihniyet meselesini karıştırmaktadır. Zihin, dünyayı (dış dünyayı) algılamaktır. Batı'daki her türlü fikri tanımak ayrı, olduğu gibi aktarmak ayrı şeydir."

Bayrakdar, İslâm düşünürlerinin diğer bir özelliği olarak şunu ifade etti: "*İslâm düşünürleri mütehayyileleri, dış dünyayla bağlantılı olduğu müddetçe yaratıcıdır.*"

Bayrakdar'ın sunduğu tebliğ, konu İslâm ve İslâm düşüncesi olduğunda "*Neden hep savunmacı bir konumda kalıyoruz?*" sorusunu sordurmaktadır.

Mehmet Bayrakdar'dan sonra, oturumun ikinci tebliğini Prof. Dr. İlhan Kutluer sundu. Onun tebliğ konusu ise, "*İslâm Felsefesi Hangi Anlamda Özgündür?*". Kutluer, konuşmasının başında ulaştığı sonuçları ana başlıklarla ortaya koyarak, tebliğinin hareket noktalarını ve sınırlarını kesin hatlarıyla ortaya koydu. Ulaşılan sonuçlar; üzerinde çalışılmış, özgün, düşündürücü ve derinlikliydi. Onlardan bazıları şunlardır:

İslâm felsefesinin özgünlüğü, öncelikle bir felsefe geleneğinin olmasıdır. Varlığı itibariyle özgündür. Kendinden önceki felsefe geleneğinden, yeni bir felsefe üretme teşebbüsüdür.

İslâm felsefe geleneği, insan aklının özgün bir deneyimi olarak algılanmıştır.

İslâm felsefesinde özgünlük, onun mahiyetindedir. İslâm felsefesinin cinsi, faslı, İslâm'dır. Buradaki İslâm, İslâm medeniyetini temsil eder. İslâm medeniyeti, ne kadar özgünse, İslâm felsefesi de o derecede özgündür.

İslâm felsefesinin özgünlüğü, İslâm felsefesi tarihçilerinde değil, İslâm felsefesini oluşturanların düşüncelerinde aramalıyız.

İslâm felsefesinin geleceği, çağın ihtiyaçlarını bilen bir bilinçtir.

İslâm filozoflarının tercüme ettikleri eserler, Bizans'daydı. Ancak onlar bir felsefe geleneği oluşturamadılar. Müslümanlar, bir felsefe inşa ettiler. Bu anlamda özgündür.

İslâm felsefesinin ilk dönemlerinde özgünlük yerine süreklilik önemliydi.

Kutluer'in tebliğini sunmasından sonra, Doç. Dr. Şahin Filiz de "*Metafizik ve Ahlâk Bağlamında Ebû Hayyân et-Tevhidî'nin İnsan Felsefesi*" isimli tebliğini sundu. Filiz, İslâm Felsefecilerinin, Kur'an'a daha çok başvurmaları gerektiğine vurgu yaptı. Ona göre, İslâm felsefecileri, çağın problemleriyle ilgilenmeli ve üretim yapmalıdır.

Prof. Dr. Ali Durusoy da söz alarak, telif ve tasnif olgularına dikkat çekti. Ona göre, telif, orijinal metin oluşturma; tasnif ise, taklitçi bir yaklaşımdır. İslâm felsefesinin özgünlüğünü söylemek istiyorsak, metinlere inmek durumundayız. Zira orada çok zengin bir külliyyât bulunmaktadır. Örneğin, "*Fârâbî'nin Kitâbu'l-Hurûf'unun bir benzeri var mıdır?*" diye sorarak İslâm filozoflarının orijinal eserler telif ettiklerine dikkat çekti.

İkinci Oturuma gelindiğinde; dünyadaki sayılı Fârâbî uzmanlarından birisi olan Prof. Dr. Mübahat Küyel'in başkanlığında geçen bölümde, İslâm ahlâk ve metafiziği öne çıktı. Doç. Dr. İbrahim Hakkı Aydın, "*İslâm ahlâkının Özgünlük Problemi*" isimli tebliğini sundu. Bu çerçevede Aydın şu noktalara temas etti:

İslâm ahlâkı, ütopya olmaktan çıkmıştır. İslâm ahlâkı, din kaynaklı bir ahlâktır.

İslâm ahlâkı, bütün insanlara hitap etmektedir. İslâm ahlâkı, mutlulukçu bir ahlâktır. İslâm ahlâkı, herkesi, bütün muhataplarını mutlu kılma amacındadır. İslâm ahlâkı, ödev ahlakıdır. İslâm ahlâkı karşılık beklemeyen bir ahlâktır.

Aydın'a gelen itirazlar, İslâm ahlâkıyla, İslâm ahlâk felsefesi arasındaki çizgilerin netleştirilmediği yönündeydi.

İkinci oturumun ikinci konuşmacı, Doç. Dr. Ömer Mahir Alper'di. Alper, "*İslâm Felsefe Geleneğinde Metafiziğin Konusu (Özgünlük Açısından Bir Yaklaşım)*" isimli tebliğini sundu.

Üçüncü oturum; Yrd. Doç. Dr. Gürbüz Deniz'in sunduğu "*İbn Tufeyl ve Hayy b. Yakzan Hikayesinin Kur'ânî Temelleri*" isimli tebliğiyle başladı. Deniz'den sonra Yrd. Doç. Dr. Şaban Haklı "*Felsefi Değeri Bakımından İslâm Felsefesi Hakkında Bir Değerlendirme*" isimli tebliğini sundu.

Dördüncü oturum; Türkiye'deki kelim geleneğinin önemli isimlerinden ve İslâm felsefesiyle ilgili eserler ve çevirileri de mevcut olan Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın açılış konuşmasıyla başladı. Bu son oturum, İslâm Felsefesinin Bugünü ve Geleceği konulu genel görüşme ve müzakerelere ayrılmıştı.

Atay, İslâm dünyasının ve düşünce birikiminin kısa bir değerlendirmesiyle başladığı konuşmasında, şu hususları dile getirdi:

İslâm dünyası, bin seneden beri rivayet ehlinin elindedir. Dördüncü asırda İslâm uleması, rivayet ehlinin elinde kaldı.

Fahreddin Râzî'den beri, İslâm dünyasında kelim yoktur. O felsefeyi kelamın içine soktu. Ne özgün bir kelim oldu, ne de özgün bir felsefe oldu.

İbn Sînâ'dan beri, İslâm dünyasında felsefe yoktur. Gazâlî, İbn Sînâ ve felsefecileri yıkmak için her türlü fırsatı ve aleti kullandı.

İslâm medeniyetini yıkan, dördüncü asırda aklın esir edilmesidir. Aklın rivayete kurban edilmesidir.

İbn Rüşd, İslâm dünyasına bir şey getirmemiştir. Çünkü çift hakikati savunmuştur. İbn Rüşd, Batı'yı etkilemiştir. Batı, çift hakikati almış; dini kiliseye vermiş, bilimi kilisenin elinden kurtarmıştır.

Felsefeyi Kur'ân'ı anlamak için okuyorum. Felsefe okudukça Kur'ân'ı daha iyi anlıyorum. Filozofların dini Kur'ân, avâmın dini hadislerdir.

Atay'a bu düşüncelerinden dolayı, cevaplaması için iki soru yöneltilebilirdi: "*Gazâlî'nin İslâm düşüncesine katkısı hiç yok mudur?*", "*İbn Rüşd'den İslâm düşüncesi ve filozofları hiç yararlanmamışlar mıdır?*"

Son oturumunda, (aslında konuşması üçüncü oturumda olmasına rağmen, bazı özel durumlardan dolayı geciken) İslâm Felsefesinin Batı'ya etkilemesi üzerine kapsamlı araştırması ve İslâm felsefesi klasiklerinden çevirileri bulunan Prof. Dr. Bekir Karlığa, "*İslâm Felsefesinin Özgünlüğü*" başlıklı tebliğini sundu.

Özellikle, Renan ve İbn Rüşd'ümler üzerinde yoğunlaşan Karlığa, bu iki kutup arasındaki ilişkilere dikkat çeken bir sunum yaptı:

İbn Rüşd'ümler, Batı dünyasında Rönesans, reform ve pozitivistimin ortaya çıkmasına etki etmiştir.

1850'lerde Renan, İbn Rüşd'le ilgili doktora tezi hazırlar. İbn Rüşd'ün isminin bilinmediği ve anılmadığı bir dönemde, Renan neden onu çalışmıştır?

Victor Duray, Galatasaray'ın kurucusu olup, aynı zamanda Tunusta, Tunuslu Hayreddin Paşa'yla modern bir okulun da kurucusudur. Duray, Renan'ın yakın arkadaşıdır.

İbn Rüşd, Yahudilerin çok bulunduğu yere Elsani'ye sürgün edildi. Bazı Batılılar, buradan hareketle onun Yahudi olduğu sonucuna ulaştılar.

Fransuva Pikale, Libertenler, Pozitivist ve İbn Rüşd'ümlerle arasındaki ilişkisi üzerinde bir araştırma yaptılar.

Engisizyon, İbn Rüşd'ümler'in peşine düştüğü için, bu kimseler Libertenler ismini aldılar.

Renan'a göre, İslâm dünyasında 1200 yılında felsefe bitmiştir. Bundan sonra hiçbir filozof yetişmemiştir.

İrkçi ve ön fikirli düşüncelerin etkisindeki Renan'a göre, Sami ırkı mensupları, felsefe üretmezler. Sami ırkından olanlar, ari ırkının yaşadığı Avrupa'ya gittiklerinde, felsefe öğrenmişler ve yapmışlardır.

Renan, "*İbn Rüşd öldüğü gün, felsefe bitmiştir*", der. Ona göre, İbn Rüşd'ün felsefesi Avrupa'da Averroisler tarafından devam etmiştir. Renan, İslâm ve Müslümanlara yönelik tavrını şöyle devam ettirir:

İslâm'da felsefe yoktur. Çünkü sami ırkı yeteneksizdir. Müslümanlara yapılacak en büyük yardım, onları İslâm'dan uzaklaştırmaktır.

Renan, Hıristiyan ve Yahudi teolojisine karşıdır. Ancak bu dinlere karşı değildir. Çağ, bilim çağıdır der, Renan. Böylece Pozitivistimin doğuşuna zemin hazırlar.

Renan'la birlikte İslâm felsefesinin özgünlüğü tartışması başlar.

Bütün pozitivistlerin karşısında Etienne Gilson çıkmıştır. Ona göre, "*İslâm felsefesi bilinmeyince Ortaçağ felsefesi bilinmez. Ortaçağ felsefesi bilinmeyince felsefe bilinmez*". Yine o, "*İbn Sînâ'nın eserlerinin tamamı çevriline, o zaman Saint Jean şövalyelerinin, yemekten sonra Yüce Tanrı'ya hamderiz dediği gibi bağıracağız*." demiştir.

Karlığa'ya göre, İslâm felsefesi, kendi orijinalliğini ve sürekliliğini ortaya koymuştur.

Felsefe, bizim toplumumuzda son zamanlara kadar ulum-u akliye adıyla medreselerde okutulmuştur. On üçüncü yüzyıldan itibaren İslâm felsefesi farklı tarzda sürekliliğini, günümüze kadar devam ettirmiştir. İslâm felsefesi varlığını, Darulfünûn İlahiyat Fakültesiyle devam etmiştir.

Sempozyumun son konuşmalarını, İslâm felsefesinin bugünü ve geleceği ile ilgili değerlendirmeler ve tartışmalar oluşturdu. Bu kapsamda sempozyumdaki tek din felsefecisi Prof. Dr. Necip Taylan, İslâm felsefesinin orijinalliğine ve özgünlüğüne vurgu yaparken, Gazâlî'nin İslâm felsefesindeki rolünün küçüksenemeyeceğini, aksi iddialar ve söylemlerin saçma olduğunu güçlü bir şekilde seslendirdi.

Ancak "*İslâm Felsefesinin Özgünlüğü*" Sempozyumu ile ilgili bazı teklif ve değerlendirmeler, gelecek sempozyumlar için bir fikir oluşturur düşüncesiyle şu şekilde yapılabilir:

1. "*İslâm Felsefesinin Özgünlüğü*" meselesi, on-on beş yıl sonra tartışacağımız bir konu olduğu söylenebilir. Zira İslâm felsefesi alanı ve bu alanın ürünleri, henüz böyle bir tartışmayı zorunlu kılacak kadar doymun ve olgun bir seviyeye ulaşmadı. İslâm felsefesinin yaşadığımız çağdaki, özellikle de Türkiye'de henüz emekleme/çocukluk çağında olduğunu söylemek herhalde abartı olmaz.

2. İslâm felsefecileri olarak bizler, çağın ve insanların problemleri hakkında söyleyeceklerimizi ertelememeliyiz. Örneğin; *Kültürel ve Siyasî sömürgecilik, Küreselleşme, Değerlerin Yozlaşması, Siyaset ve Etik, Akıl ve Bilim, Akıl ve Din, Tıp ve Etik* gibi konular hakkında İslâm felsefecileri daha fazla yoğunlaşmalılar. Aksi takdirde tarihte kalmak gibi krizlere sürüklenebiliriz. Bununla birlikte felsefî alan olarak İslâm felsefesi ve mensupları meşruiyet tartışmalarını artık gündemlerinden çıkarmalılar.

3. Bundan sonra yapılacak Sempozyumlarda sunulan tebliğlerin, isimleri ve muhtevaları arasında bağlantıya özen gösterilmelidir.

4. Yine gelecek sempozyumlarda müzakerecilere, önceden tebliğler ulaştırılırsa, sunumları tartışanların, ele alınan meselelerin sınırlarını zorlamasına fırsat verilmemiş olur.

Sonuç olarak İslâm Felsefecileri Derneği'nin eksiksiz diyebileceğimiz bir şekilde üçüncüsünü düzenlediği "*İslâm Felsefesinin Özgünlüğü Sempozyumu*" başarıya ve hedefine ulaşmıştır. Bu sempozyumu başarıyla gerçekleştiren başta İslâm Felsefecileri Derneği'nin başkanı Prof. Dr. Hayrani Altıntaş ve emeği geçen bütün hoca ve arkadaşlarımıza teşekkür ederiz.